

SOC119: ÚVOD DO SOCIOLOGIE PRO NESOCIOLOGY

4. Společnost v jedinci

12. 3. 2007

Jaro 2006/2007

Všepřonikající společnost

- Společnost jakožto vnější realita, která vyvíjí na jednotlivce tlak a k něčemu jej donucuje.
- Zdá se ovšem, že většina lidí nese jho společnosti docela snadno. Proč?
- Odpověď: protože lidé *sami* nejčastěji touží právě po tom, co od nich společnost očekává.
- Lidé *chtějí* dodržovat společenská pravidla a hrát role, které jim společnost přidělila.
- Společnost nejen určuje, co *děláme*, nýbrž i to, co *jsme* → sociální zařazení se netýká pouze lidského *chování*, ale i *bytí*.

Definice situace (Thomas)

- **Definice situace:** situace definovaná jako reálná se stává reálnou ve svých důsledcích → lidé nejednají podle toho, jaký svět je, nýbrž podle toho, jak svět sami chápou, vidí, interpretují.
- Každá situace, do níž jednotlivec vstupuje, před něj staví specifická očekávání a požaduje určité reakce na tato očekávání.
- Společnost může existovat díky tomu, že se definice nejdůležitějších situací u většiny lidí alespoň přibližně shodují.
- Jsou-li definice situace v přílišném rozporu, bude jejich nevyhnutelným důsledkem nějaká forma sociálního konfliktu nebo dezorganizace.
- Jak výklad situací, tak definice sebe samého nalézá člověk ve skupině, do které se rodí a v níž je vychováván.

Sociální role

- Klíčové postavy: **Ch. H. Cooley. G. H. Mead**
- **Sociální role** = ustavené způsoby *jednání* očekávané od držitelů určitých sociálních pozic (typizované odpovědi na typizovaná očekávání).
- Sociální role poskytuje vzorec, podle něhož má jednatel v konkrétní situaci jednat.
- Role s sebou nesou vedle určitého jednání i *emoce* a *postoje*, které k tomuto jednání patří.
- Člověk se obvykle stává tím, co hraje.

Koncepce „zrcadleného já“ (Cooley)

- Člověk si buduje své mínění o sobě nikoli nezávisle na druhých, nýbrž tak, že se snaží na sebe pohlížet jejich očima → názory druhých jsou směrodatné pro budování jeho vlastní identity.
- Klíčová úloha **primárních skupin** pro formování identity jedince.
- Dítě se stává sociální bytostí tím, že se učí sdílet očekávání členů primárních skupin vůči sobě.

Teorie rolí G. H. Meada

- Proces socializace jako proces učení se sociálním rolím a přejímání existujících způsobů řešení problémů a definování situací.
- **Sociální Já (Self)** – vzniká v průběhu socializace skrze interakci s druhými lidmi.
- Klíčový význam „pochopení druhého“ pro proces socializace → člověk se stává sám pro sebe subjektem jedině tehdy, když se dříve stal sám pro sebe objektem v podobném smyslu, v jakém se mu stávají objekty druzí lidé.
- Proces „stávání se objektem sobě samému“ je sociálně strukturován a uskutečňuje se skrze přejímání rolí druhých.
- Koncepty **významných druhých** a **zobecněného druhého**.

Typologie sociálních rolí

- 1) Role připsané (pohlaví, věk, národnost)
- 2) Role získané (vzdělání, prestiž)
- 3) Role vnucené (vojenská služba, nezaměstnanost)

Kritika teorie rolí

- Newcombe – rozlišení mezi *očekávaným jednáním* (předepsaná role) a *skutečným chováním* konkrétních osob v určitých situacích (chování v roli).
- Lewinston – skutečné chování v roli je závislé na subjektivním výkladu požadavků role.
- Dahrendorf – rolová očekávání se liší podle míry jejich závaznosti a různosti používaných sankcí, které následují, není-li očekávání splněno.
- Existence různých sociálních sil, které se skrývají za jednotným pojmem „společnost“ a které definují obsahy sociálních rolí.
- Goffman – člověk není jen souborem rolí, ale má i schopnost odstupu, která mu dovoluje kriticky pohlížet na požadavky rolí a zpochybňovat je → ***distance od role***

Typy rolových konfliktů

- 1) Konflikt v roli
- 2) Konflikt mezi rolemi
- 3) Intra-sdělovatel konflikt
- 4) Já-role konflikt

Identita

- Ke každé sociální roli se pojí určitá **identita**.
- I ta identita, kterou pokládáme za bytostně svou, nám byla připsána *sociálně*.
- Identita jedince je sociálně *situována*, sociálně *udržována* a sociálně *transformována*.
- Identita není něco „daného“, nýbrž je propůjčována v aktech sociálního uznání → stáváme se někým podle toho, jak jsme oslovováni.
- Existují určité individuální charakteristiky, s nimiž se člověk rodí a jež jsou dány jeho genetickou výbavou bez ohledu na sociální prostředí, v němž bude později vyrůstat; prostor pro *sociální utváření* v rámci těchto genetických omezení je ovšem velký.

Alternace

- **Alternace** jako proměna představy o sobě samém.
- S přechodem z jednoho *sociálního prostředí* do druhého měníme své světonázory a s nimi i interpretace svého životopisu.
- Jednotlivci, kteří mění své významové systémy, musí měnit své *sociální vztahy* (→ přechodové rituály)
- Každá reinterpetace minulosti, každá alternace vyžaduje přítomnost nějaké *sociální skupiny*, které se na dané metamorfóze shodne.

Jedinec a jeho biografie

- Podle zdravého rozumu prožíváme určitý sled více či méně důležitých událostí, jejichž souhrn tvoří náš *životopis (biografii)*.
- Průběh událostí, z nichž sestává život člověka, podléhá proměnlivým *interpretacím*.
- Tento proces přetváření minulosti je s člověkem neodmyslitelně spjat; pro moderní dobu jsou ovšem typickými *rychlost a četnost*, s nimiž se takové reinterpretace v životech mnoha jedinců objevují, a stále běžnější situace, v nichž ve hře na znovu vytváření světa mohou být voleny odlišné systémy interpretace.
- *Sociální mobilita* má pro reinterpretaci lidského života podobné důsledky jako *mobilita geografická*.

Sociologická destrukce „Já“

- Člověk hraje dramatické role ve velké hře společnosti a je právě těmi maskami (*persona*), do kterých se musí převlékat, aby mohl tyto role hrát → osobní životopis jako řetězec scénických představení.
- Tento sociologický pohled je ve zpochybnění způsobu, jakým o sobě obvykle přemýšlíme, mnohem radikálnější než většina psychologických teorií → zásadní zpochybnění běžného předpokladu, že naše Já má *kontinuitu*.
- V sociologickém pohledu není Já pevnou entitou, která přechází z jedné situace do druhé, ale spíše *procesem*, něčím nepřetržitě vytvářeným a přetvářeným v každé sociální situaci, v níž se člověk ocitá, a pohromadě je drženo jen tenkou nitkou paměti.
- Schopnost měnit své Já závisí nejen na sociálním kontextu, ale i na stupni zvyku na svou dřívější identitu a zřejmě i na jistých geneticky daných rysech.

Společnost jako soubor schizofreniků?

- Existuje vůbec nějaký *podstatný* rozdíl mezi většinou lidí a těmi, kdo jsou postiženi psychickou nemocí zvanou „rozdvojení osobnosti“?
- Rozdíl zde je – spočívá v tom, že u tzv. normálních lidí (tj. těch, kteří jsou takto pojímáni svou společností) existují silné tlaky k tomu, aby role, které hrají, a s nimi spojené identity byly *konzistentní*.
- Ke konzistentnosti rolí nás nutí také vnitřní tlaky založené pravděpodobně na hluboké psychologické potřebě vnímat sebe sama jako totalitu.
- Hraní rolí a konstruování identit jsou obvykle nereflektovanými, neplánovanými a téměř automatickými procesy.

Sociologie vědění a pojem ideologie

- **Sociologie vědění** objasňuje, co znamená tvrzení, že sociolog je člověk, který se neustále ptá: „Kdo to říká?“
- Sociologie vědění zkoumá, do jaké míry je *myšlení* založeno *ve společnosti*; současně odmítá názor, že *myšlení* probíhá nezávisle na *sociálním kontextu*, v němž konkrétní lidé uvažují o jednotlivých věcech.
- O **ideologii** lze hovořit tehdy, když nějaká idea slouží nějakému ve společnosti skrytému zájmu.
- Ideologie ospravedlňuje to, co dělá skupina, jejímž skrytým zájmům slouží, a interpretuje sociální skutečnost tak, aby toto ospravedlnění bylo přijatelné.
- Tak jako své role a identitu odvozuje jedinec i svůj **světový názor** (kognitivní přístup ke světu) sociálně.

Teorie referenčních skupin

- **Referenční skupina** = kolektiv, jehož mínění, přesvědčení a způsoby jednání jsou rozhodující pro formování jednotlivcových názorů, přesvědčení a způsobů jednání.
- Sociální příslušnost s sebou nese za normálních okolností určité kognitivní závazky → výběrem určitých lidí si člověk volí i určitý svět, v němž bude žít.
- Je-li svět celkem sociálně konstruované reality, představují referenční skupiny malé dílny, v nichž skupinky stavitelů světa vypracovávají své modely.

Socializace a internalizace

- (Primární) socializace jakožto *internalizace* sociálního světa dítětem.
- Pochopení mechanismu internalizace dává smysl skutečnosti, že vnější kontrola společnosti může po většinu času u většiny lidí vůbec fungovat.
- Společnost nejen kontroluje naše počínání, ale vytváří naši identitu, naše myšlení a naše emoce.
- Struktury společnosti se stávají strukturami našeho vlastního vědomí.

Socializace a společnost

- Bez dostatečné socializace zůstávají jedinci neschopni vstupovat do běžných interakcí s druhými členy skupiny.
- Společnost bez socializace není schopna předat své *základní normy a hodnoty* následující generaci a hrozí jí rozpad.
- Problematickým bodem socializace je např. fakt, že skrze ni se nepřenášejí jen kulturní hodnoty, ale též existující *sociální nerovnosti*.
- Socializace není jen pouhým přizpůsobováním se jedince společnosti, ale i interaktivní procesem, jenž lidem ponechává určitou míru autonomie.
- Socializaci je třeba chápat v *neutrálním smyslu* – socializovat se lze i do skupiny, jejíž normy a hodnoty jsou v rozporu s celospolečenskými normami a hodnotami.

Socializační činitele

- **Primární** (v dětství) x **sekundární** (v průběhu celého života) socializace
- Centrální roli v socializačním procesu hraje *rodina* → primární socializační činitel.
- Dalšími důležitými socializačními činiteli jsou *škola, vrstevnické skupiny, přátelé*.
- Zejména v rámci sekundární socializace působí jako důležité činitele i pracovní kolektiv, média či různé veřejné instituce.
- **Resocializace** = „znovuzapojení se“ do společnosti